

Pokrajina, kraj in ideja v eni hiši

Razstava na Koroškem Štiri razstave in niz spremljevalnih projektov ponujajo nove poglede na opus arhitekta Güntherja Domeniga

Ob Osojskem jezeru na Koroškem stoji hiša, katere gradnjo so oblasti dovolile kot umetniško delo, kot skulpturo, ne kot hišo. *Steinhaus*, *Kamnita hiša* ob Kamni vasi (Steindorf), je nastala tri desetletja. Prejšnji petek so tam in še na treh lokacijah ob prisotnosti koroškega deželnega glavarja Petra Kaiserja odprli retrospektivno razstavo njenega lastnika in avtorja, pomembnega avstrijskega arhitekta Güntherja Domeniga (1934–2012). Pobudnik, avtor koncepta in kurator razstave *Günther Domenig: Dimenzionalno. O zgradbah in oblikah* je Andreas Krištof.

IGOR BRATOŽ

Kurator Andreas Krištof je bil pobudnik razstave *Dimenzionalno*.

Razstava je na ogled v Muzeju moderne umetnosti Koroške in Hiši arhitekture Koroške, obiskovalci lahko obišejo tudi njegovo *Kamnito hišo* ob Osojskem jezeru in v Heftu, kjer je sredi devetdesetih let arhitekt zasnoval razstavno zgradbo za koroško deželno razstavo.

Kamnita hiša je, kot je opozorjeno na razstavi v Muzeju moderne umetnosti Koroške (projekt je nastal v sodelovanju s Hišo arhitekture Koroške, zvezno deželo Koroško, zasebnim skladom Domenig Steinhaus in ustanovo Heft/Hüttenberg), razodetje in vizualizacija arhitekturnih namenov v najbolj jasni in brezkompromisni obliki, prostori petnadstropne stavbe, ki ustrezajo tipologiji stanovanj-

skega objekta z vsemi potrebnimi prostori, so hkrati izraz popolne ekspresije, v kateri se kažeta vloga in funkcija arhitekture pa tudi vprašanje želje po razumevanju arhitekture kot umetnosti.

Zlitje organskega z anorganskim

Günther Domenig je bil rojen v Celovcu leta 1934. Otroštvo je do leta 1946 preživel v Mölltalu na Zgoranjem Koroškem. Tam je živel tudi med drugo svetovno vojno, poletja pa je preživljal ob Osojskem jezeru pri babici. V teh krajih se je oblikoval glavni motiv njegove arhitekture: ostru gorska pokrajina z raznolikimi kamnitimi formacijami, ki je imela najpomembnejšo vlogo pri gradnji *Kamnite hiše* – zlitje organske in anorganske arhitekture. Domenig je izviral iz nacionalsocialistične družine. Njegov oče je bil okrajni sodnik v Celovcu in nacionalsocialist. Leta 1944 so ga v Trstu prijeli partizani ter ga usmrtili. Domenigova mama je bila visoka funkcionarka NSDAP. Verjetno se je tudi zaradi tega pri njem razvil upor, ki se manifestira na različnih ravneh, med drugim v nasprotovanju vsem arhitekturnim konvencijam poveljnega obdobja, v upiranju določeni uporabi zgradb in dvomu o družbenih normah.

Kamnita hiša

Stavbo ob Osojskem jezeru sestavljajo številni neenakomerno porazdeljeni betonski, stekleni in jekleni elementi, ki so zagodeni oziroma prehajajo drug v drugega. Zdi se, da ti elementi ležijo drug na drugem, kot po podoru, s čimer ustvarjajo na videz naključno prostorsko konfiguracijo. Natančnejši pogled prikaže red: *Kamnita hiša* je sestavljena iz dveh konstrukcijskih delov v obliki klina, ki ju ločuje ozka in globoka »soteska«, tako da je zgradba razdeljena na vzhodni in zahodni del.

Vzhodni del zaznamujeta »Oststein« (vzhodni kamen) iz jekla in nerjavečega jekla in na sever obrnjen »Arsch mit Huckepack« (rit štuporamo) – betonska bloka, ki visita drug nad drugim. Zahodni del sestavlja telo, ki se na severu sklone z »lebdječimi kamni« – z jekleno ploščevino obloženimi elementi, ki se kot balkon odpirajo

Kamnita hiša Güntherja Domeniga ob Osojskem jezeru FOTO GERHARD MAURER

proti jezeru. Sredi »soteske« v drugem kletnem nadstropju in s tem v središču *Kamnite hiše* je »spiralna soba«. Gre za prostor pod vodno gladino s krožnim tlorisom, do katerega se dostopa po spiralnem stopnišču. Tukaj cilindrična steklena fontana opredeljuje središče stavbe, po besedah kuratorja Andreea Krištofa je v tem jašku nukleus te hiše, njeno geometrično središče, kjer se vidi gladina jezerske vode.

Odprte razstave je v *Kamniti hiši* pospremil performans več kot dvajsetih članov dunajske Plesne čettri s koreografijo Doris Uhligh, goli plesalci so naselili Domenigovo jekleno, betonsko in stekleno svetlišče ter ob teho glasbi in elektronskih zvokih med povabljeni zasedali različne položaje.

V *Kamniti hiši* ni veliko ravnih sten. FOTO IGOR BRATOŽ

Moč ekspresivne arhitekture

Andreas Krištof, iniciator, avtor koncepta in kurator te razstave, je samostojni kurator za sodobno umetnost in arhitekturo. Sodeluje z dunajskim kuratorskim kolektivom section.a, kjer je s sodelavci domislil razstavo.

Gospod Krištof, kakšna sta položaj in pomen Güntherja Domeniga v avstrijski splošni in strokovni javnosti? Sprejemanje. Je v zgodovinski senci?

Lahko bi rekli, da je bil v senci, to je bil povod za razstavo, Domeniga spet postaviti v središče, pokazati na njegove nove poskuse v arhitekturi in umetnosti. Mislim, da bi njegov opus v avstrijski arhitekturi lahko ocenili za eno od najpomembnejših pozicij dvajsetega stoletja. Vse, tudi arhitektura, tudi umetnost, je podvrženo modi, prepričan sem, da je spet čas, da se Domenig na novo odkrije kot pomemben lik ekspresivne arhitekture, saj desetletja ni bilo tako. Pogled v preteklost, v šestdeseta in sedemdeseta leta prejšnjega stoletja, ko je začel delovati, pokaže, da je od nastopa zagovarjal nov način arhitekture, ki ni vplivala le nacionalno, ampak tudi onkraj meja.

Drznost, kritičnost, inovativnost? Eno od besedil v trijezični knjigi *V resonanci*, ki je izšla ob razstavah, omenja Franka Gehryja. Prelamljanje s tradicijo je zagotovljen eden od njegovih pomembnih motivov, tu gre tudi za tipičen povojni motiv, za vprašanje, kako naj bi se družba znova vzpostavila po nacionalsocializmu. Domenig je prišel iz nacionalsocialistične družine in pred takim tableaujem tudi razumem ta način arhitekture, nasprotovanje, ne izključno, ampak tudi nasprotovanje kot pomemben motiv. Sam je vedno govoril, kako je trpel v družini in kako pomembno se mu je zdelo, da je lahko zelo pozno, v Nürnbergu s projektom nekdanjega kongresnega prostora nacionalsocialistične stranke, arhitekturno odgovoril ali prišel v opozicijo z lastno zgodovino. Tu lahko sledimo biografskemu loku, vidimo, od kod Domenig izhaja, kje in kako se je lahko manifestiral.

Kaj bi izpostavili kot glavno potezo njegovega arhitekturnega pristopa? Prej omenjeno je po mojem mnenju element, ki ga doslej nima refleksija ni postavila v središče. A to je le ena od njegovih arhitekturnih spoznavnosti. Nekateri

pravijo, da gre v njegovem opusu tudi za avstrijsko arhitekturno tradicijo, ki izhaja iz baroka. Gre za telesnost, opulenco, in ta način oziroma tradicijo arhitekture je Domenig načel, prav tako z

Domenig izhaja iz prostora, arhitekturo razvija iz tega, od znotraj navzven, ne nasprotno. V tem smislu je bil pred Frankom Gehryjem, zelo ga je cenila Zaha Hadid.

arhitekturno dinamiko, ki nima jasnega razporeda, ampak te en prostor potegne v drugega, v čemer bi po mnenju nekaterih prav tako lahko videli baročno tradicijo. Potem je tu še za Domeniga zelo pomemben arhitekt judovskega rodu iz medvojnega časa, Friedrich (Frederick) Kiesler, zelo znan v Ameriki, veliko je na primer delal za Peggy Guggenheim. Bil je precej utopični arhitekt, ni zgradil veliko, ampak je bil teoretik, ki se je precej ukvarjal s problemom dinamike prostora, in ravno nanj se nanašajo Domenigova premišljevanja v šestdesetih letih, ko je razvil svoj arhitekturni slog, ki je bil na začetku zelo organski, telesen, v tem je bil prvi, inovativen pa tudi v delu z betonom, ki ga s posebnimi tehničnimi postopki spraviš v organsko obliko. Iz tega je Domenig razvil svoj način ekspresivne arhitekture, ki ni dekonstruktivistična kot na primer pri Gehryju, pri katerem je pomembna gesta, pri Domenigu bi to lahko trdili, a mislim, da ni tako: on izhaja iz prostora, arhitekturo razvija iz tega, od znotraj navzven, ne nasprotno. Domenig je bil v tem smislu pred Gehryjem.

To me spomni na izkušnjo ob obisku muzeja transporta *Riverside* v Glasgowu, ki ga je podpisala Zaha Hadid in obiskovalca preprosto vabi iz prostora v prostor.

Dobro, da ste omenili Zaha Hadid, Domeniga je zelo cenila, poznala sta se, nekateri celo pravijo, da je vplival nanjo. Ko sem pomagal pripravljati njeno razstavo v dunajskem Muzeju uporabne umetnosti, je govorila prav o tem, kako pomemben

položaj v avstrijski arhitekturi ima Domenig. Vsekakor bi lahko govorili o bližini njenih pogledov.

Ima Domenig kaj sledilcev, arhitekturno šolo, ki bi se naslanjala na njegove koncepte?

Vsekakor. Ugotovili smo, da je z ekscentričnostjo, polarizirano nastopanju zakrival dejstvo, da je s svojimi pogledi zgradil graško šolo, tam je živel, poučeval na univerzi, s svojim prvim partnerjem v biroju Eilfriedom Huthom je tam začel projekte in to se je poznalo, to v Gradcu vidiš, precej naslednikov – Volker Giencke, Hermann Eisenköck – je z njim sodelovalo, ko so šli na svoje, so mu tudi formalno sledili. Morda je izraz šola preveč, a vsekakor je videti učinek njegovih pogledov na arhitekturo, lahko bi rekli, da so se približno tri desetletja take arhitekture zapisala v naš spomin, Domenigov vpliv je bil kar velik, tudi arhitekturni biroji naslednjih generacij so v dialogu z njim, z njegovo tradicijo.

Mislim, da bi opus Güntherja Domeniga v avstrijski arhitekturi lahko ocenili za eno od najpomembnejših pozicij dvajsetega stoletja.

Do kdaj bo mogoče obiskati štiri razstave, ki so zdaj na ogled? Do sredine oktobra, to je vsekakor zanimivo, saj ne gre za klasično retrospektivno razstavo, ampak je mogoče izkusiti njegovo arhitekturo, mogoče se je pogledati v stavbi, ki ju je Domenig sam načrtoval in izvedel, ena od njih – v Heftu, kjer je sredi devetdesetih let zasnoval razstavno zgradbo za koroško deželno razstavo – je po treh desetletjih spet dostopna javnosti.

Je mogoče govoriti o Domenigovem slovenstvu?

Bil je deklarirani antifašist, bil je izjemno naklonjen slovenski manjšini na Koroškem, sam sicer ni govoril slovensko, a pomembno se mu je zdelo, da so vedeli, da se ne strinja s političnim prepričanjem preostalih. Seveda se nam je zdelo zelo pomembno, da razstava, knjige in vse drugo, kar jo spremlja, 'govori' tudi slovensko. I. B.

Mesno gledališče ljubljansko, Čopova 14, 1000 Ljubljana (Foto Peter Giodani)

VPIS ABONMAJEV

od 13. do 17. JUNIJA

REPERTOAR SEZONE 2022/2023

VELIKI ODER
 IRA RATEJ, ANA DUŠA, IZA STREHAR, LUKA JAMNIK **BOLJŠI SVET** Mjuzikel (režiser Gregor Gruden)
 YASMINA REZA **BOG MASAKRA** Črna komedija (režiser Diego de Brea)
 FJODOR MIHAJLOVIČ DOSTOJEVSKI **IDIOT** Dramatizacija romana (režiser Juš A. Zidar)
 ÖDÖN VON HORVÁTH **KAZIMIR IN KAROLINA** Drama (režiserka Nina Rajič Kranjac)
 THOMAS VINTERBERG, MOGENS RUKOV, BO HR. HANSEN **PRAZNOVANJE** Drama (režiser Janusz Kica)
 HENRIK IBSEN **NORA** Drama (režiserka Nela Vitošević)
 ŽIGA DIVJAK **BODOČNOST** Futuristični spektakel (režiser Žiga Divjak)

MALA SCENA
 JAŠA KOČELI **NOJSTER** Predstava o arhitektu Jožetu Plečniku (režiser Jaša Koceli)
 GREGOR STRNIŠA **ZABE** Moraliteta (režiser Jan Krmelj)
 JOHN BOYNTON PRIESTLEY **NEZNANEC** Psihološki triler (režiserka Barbara Hieng Samobor)
 STEVEN BERKOFF **SHAKESPEARE** Monokomedija (v izvedbi Sebastiana Cavazze)
 ANA DUŠA **NAVODILA** Črna komedija (režiserka Ana Duša)
 JOSEPH KESSELRING **ARZENIK IN STARE ČIPKE** Komedia (režiserka Nina Ramšak Markovič)

REPUBLIKA SLOVENIJA
 MINISTRSTVO ZA KULTURO

Ustanoviteljica
 Mesno gledališče ljubljansko

REPUBLIKA SLOVENIJA
 MINISTRSTVO ZA KULTURO

Blagajna: pon.–pet. od 12. do 18. ure,
 01 2510 852, www.mgl.si, blagajna@mgl.si